

новонароджених, навчилися думати, а тому повинні тверезо оцінювати ситуацію і не втрачати голову (у будь-якому випадку).

Висновки. Сила, міцність духовності, вміння переживати, чуйність, бажання радити і дарувати радість іншим, здатність цінувати добро і красу, потреби до творчості та пошуку, живий інтерес до всього позитивного у житті – це важливі якості людини будь-якого віку у різні епохи і часи.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Важливим у формуванні духовності є врахування стану дитини у розгортанні криз трьох та семи років, тому що усі вади, невдачі мають своє коріння саме у ранньому дитинстві. Інтенсивне формування духовно-душевної сфери дитини допоможе подолати ці додаткові труднощі у вихованні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боссарт А. Б. Парадоксы возраста или воспитания / А. Б. Боссарт. – М. : Просвещение, 1991. – 198 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы : справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 332 с.
3. Юнг К. Г. Проблема души нашего времени / К. Г. Юнг. – М. : Прогресс-Универс, 1993. – 220 с.

УДК 378

Л. В. Коваль,
доктор педагогічних наук, професор
(Бердянський державний
педагогічний університету)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. До пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку суспільства належить модернізація системи вищої освіти України відповідно до національних потреб і тенденцій євроінтеграції з метою вдосконалення особистісно-професійної підготовки фахівців, здатних компетентно виконувати багатofункціональну педагогічну діяльність. Методологічними засадами цього процесу є Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”, 1993), Концепція розвитку педагогічної освіти (1998), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004) тощо. Нормативне підґрунтя сучасного функціонування галузі визначають закони України “Про освіту” (1996), “Про загальну середню освіту”(1999), “Про вищу освіту”(2002).

У сучасних умовах важливо повною мірою врахувати нові вимоги до підготовки педагогічних кадрів, зокрема професіоналів нової генерації з

конкурентоздатним рівнем кваліфікації, які мають не лише орієнтуватися в типових педагогічних ситуаціях, а й організувати навчальну діяльність молодших школярів на основі цілеспрямованого, методично грамотного застосування концепцій особистісно зорієнтованої, компетентнісної освіти. Такі зміни є важливим засобом інноваційного оновлення вітчизняної системи педагогічної освіти, оскільки спрямовують майбутніх учителів початкової школи на професійну діяльність у нових умовах розвитку шкільної галузі. Перехід загальної середньої освіти до єдиної за тривалістю початкової школи, що має варіативний характер і водночас покликана забезпечити навченість усіх школярів на рівні вимог Державного стандарту загальної початкової освіти, зумовлює принципово нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців. Проте дослідження здатності молодих педагогів початкової школи самостійно здійснювати професійну діяльність свідчить про недостатню готовність упроваджувати предметні та загальнонавчальні технології в реальний навчальний процес.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині в теорії та практиці вищої педагогічної освіти з'явилися значні наукові напрацювання, що висвітлюють нові тенденції і потреби її розвитку в умовах суспільного реформування. Це науковий доробок з основних напрямів філософії та історії педагогіки (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, Н. Ничкало, О. Сухомлинська, В. Шадриков, І. Яковлев та ін.), методологічні та теоретичні дослідження, спрямовані на вдосконалення навчально-виховного процесу вищих педагогічних закладів (А. Алексюк, І. Бех, О. Бігич, В. Бондар, М. Бурда, С. Гончаренко, О. Глузман, М. Євтух, О. Дубасенюк, А. Коржуєв, Н. Кузьміна, В. Лозова, В. Попков, О. Семіног, С. Сисоєва, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружа, М. Чобітько та ін.), методики запровадження нових педагогічних технологій (В. Беспалько, К. Баханов, С. Бондар, І. Богданова, М. Гриньова, Л. Даниленко, В. Євдокимов, М. Кларин, Г. Селевко, І. Смолюк, С. Сисоєва, П. Сікорський, Т. Назарова, В. Монахов, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, Д. Чернілевський та ін.).

Важливим джерелом оновлення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є праці таких науковців: К. Авраменко, М. Богданович, В. Бондар, Н. Бібік, О. Біда, Т. Байбара, М. Вашуленко, Н. Воскресенська, П. Гусак, О. Кіліченко, Я. Кодлюк, Л. Кочіна, Н. Кічук, А. Коломієць, А. Кучерявий, С. Мартиненко, І. Пальшкова, Д. Пашенко, Л. Петухова, О. Савченко, С. Скворцова, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружа, О. Хижна, І. Шапошникова та ін., які розв'язують загальнопедагогічні та методичні аспекти вдосконалення цієї галузі.

Аналіз наукових джерел, нормативно-правових документів, досвіду підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності в нових умовах розвитку професійної освіти засвідчив актуальність проблеми і доцільність її дослідження. Зокрема, нерозв'язаними залишаються суперечності між такими чинниками: необхідність обґрунтування нових підходів до модернізації вищої педагогічної освіти та їх недооцінювання у професійній підготовці майбутніх педагогів; потреба

цілеспрямованої технологічної підготовки вчителів початкової школи та недостатнє врахування цієї складової у процесі навчання в педагогічних ВНЗ; інтегральний характер праці вчителя початкової школи та чітке розмежування викладання навчальних курсів з педагогіки, дидактики і предметних методик у педагогічних ВНЗ, що ускладнює цілісність формування професійної компетентності; значні наукові здобутки з окремих аспектів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи й відсутність теоретичного та експериментального обґрунтування системи їхньої технологічної підготовки; зростання вимог до педагогічної підготовки фахівців в умовах постійної модернізації шкільної освіти і брак відповідних наукових досліджень, нормативного та навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні засади формування змісту технологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Модернізація системи підготовки майбутніх учителів на основі своєчасного реагування на інноваційні процеси, які відбуваються в шкільній освіті, пов'язана з тим, що в масовому педагогічному досвіді ВНЗ переважає гностичний підхід до професійної підготовки, за якого майбутні фахівці мають справу не з реальним контекстом професійної діяльності, а з навчальними предметами, тобто головною метою навчання залишається формування міцних науково-предметних знань. Тяжіння процесу професійної підготовки до інформаційно-просвітницької функції навчання, за якою недостатньо уваги надається моделюванню практичних ситуацій розвивального характеру відповідно до сучасних потреб реальної практики, призводить до того, що чимало успішних студентів погано розуміють специфіку організації навчальної діяльності в умовах варіативності, не готові на належному рівні до впровадження технологій загальнонавчального та предметного значення тощо. Результатом недооцінки практичної складової є те, що більшість випускників не сприймає себе в ролі вчителя та згодом частина з них залишає сферу освіти. Тому формування в студентів готовності до реалізації основних функцій учителя початкової школи потребує нових підходів. З цією метою вважаємо за доцільне підкреслити особливе значення технологічної складової в процесі вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Проаналізуємо різні наукові погляди на проблему співвідношення дидактичного, методичного й технологічного компонентів у системі професійної підготовки майбутніх учителів. Співвідношення дидактичного й методичного знання викликає серед науковців широку дискусію (В. Бондар, А. Хуторський, В. Краєвський, В. Монахов, І. Гребеньов, П. Постніков, Г. Саранцев, О. Савченко та ін.). Зокрема, дослідники процесу навчання користуються термінами “методика викладання” (М. Вашуленко, М. Богданович, М. Бантова, Г. Бельтюкова, О. Біда та ін.) і “методика навчання” (В. Бондар, Т. Байбара, Н. Істоміна, М. Жалдак, Н. Морзе, Л. Масол, З. Слєпкань та ін.), при цьому розуміючи характер самої методики по-різному. Одні відносять її до педагогічної науки й називають частковою дидактикою, ілюструючи загальнодидактичні

принципи прикладами з різних предметів (математики, історії, хімії, фізики тощо). Інші вважають методику спеціальною педагогічною наукою, у якій розв'язуються завдання навчання й розвитку особистості через зміст предмета (математику, історію тощо), що є свідченням ізольованого вивчення дидактики та методики. У зв'язку з цим Г. Саранцев підкреслює, що сучасний стан педагогічної практики може зумовити втрату дидактики як самостійної дисципліни, яка є основою методичної науки, оскільки методиці простіше побудувати власні теоретичні конструкції та використовувати їх. Крім того, на думку вченого, значно ускладнює проблему ідея про заміну дидактики й методики викладання навчального предмета технологіями, що останнім часом все активніше поширюються [7, с. 46].

Отже, сучасні тенденції реформування системи педагогічної освіти в бік прагматизму, технологізації викликають занепокоєння, оскільки можуть призвести до втрати внутрішньої єдності педагогічної науки, розмежування теорії навчання й рецептурної методики викладання основ наук.

Розв'язання проблеми співвідношення дидактики, методики та технології навчання деякі вчені вбачають у взаємоузгодженості рівнів дидактичного пізнання, функцій дидактики як науки та зв'язків дидактичної науки й освітньої практики (І. Гребеньов, П. Постніков, Г. Саранцев та ін.). Так, на думку П. Постнікова, у такому контексті ідея різнорівневості й функціональності дидактичного знання актуалізує проблему самостійності дидактики як наукової дисципліни, що переносить поняття на матеріал конкретного предмета [5, с. 73]. Цю думку поділяє І. Гребеньов, зазначаючи, що дидактику навчальних предметів ще не створено, хоча про необхідність цього йде мова давно. Характерно, що в багатьох країнах Європи в педагогіці саме дидактика предмета є основною методичною дисципліною в підготовці майбутніх учителів [1, с. 14].

Водночас ідея введення нової навчальної дисципліни "дидактика предмета" не знаходить широкої підтримки в сучасній педагогіці. Зокрема, В. Краєвський і В. Монахов виступають проти об'єднання таких галузей педагогічної науки, як дидактика та методика в одну, а термін "дидактика предмета" називають мовним оріхом [3, с. 21]. Зіставлення існуючих думок дозволяє вважати недоцільним відмову від дидактики чи методики на користь технологій або від об'єднання дидактики та методики в одну навчальну дисципліну, оскільки на сучасному етапі особливої уваги набуває ідея фундаменталізації професійної педагогічної освіти. Технологічний рівень пізнання, за нашим розумінням, має реалізовуватись як інструментальний засіб розв'язання конкретних методичних проблем.

Проведений аналіз проблеми співвідношення дидактичного, методичного й технологічного компонентів у системі педагогічної освіти дозволяє розглядати технологічну підготовку вчителів початкової школи доцільно розглядати як складне інтегроване утворення, що відображає якісно нову характеристику функціонування дидактико-методичної системи навчання.

Формування змісту технологічної складової в процесі нашого експериментального дослідження спрямовувалося на практико-орієнтований характер навчання студентів та охоплювало: засвоєння знань про суть предметних і загальнонавчальних технологій, усвідомлення їх спільних і відмінних особливостей; оволодіння загальним алгоритмом застосування предметних і загальнонавчальних технологій з урахуванням специфіки кожної; розвиток умінь моделювати та проводити уроки в початковій школі на основі застосування предметних і загальнонавчальних технологій; організацію технологічно орієнтованої педагогічної практики; збагачення змісту самостійної роботи студентів завданнями, які сприяють формуванню їх технологічно-проектувальних умінь; науково-дослідну діяльність майбутніх учителів, що пов'язувалася з технологізацією навчального процесу в початковій школі; удосконалення професійної діяльності на основі здатності здійснювати педагогічну рефлексію. Як бачимо, в процесі технологічної підготовки в педагогічному ВНЗ відбувається активне оволодіння майбутніми фахівцями технологіями, як предметного, так і загальнонавчального значення.

Термін “предметні навчальні технології” широко використовується в науковому обігу, хоча інколи його змішують з поняттям “методика”. У межах нашого дослідження, ми поділяємо думки вчених (В. Бондар, В. Беспалько, Л. Даниленко, В. Євдокимов, М. Кларин, І. Прокопенко, О. Пехота, В. Петюков, О. Савченко, Д. Чернилевський та ін.), які вважають, що технологія не підміняє методику, а на неї спирається, а отже, ці поняття треба розглядати в діалектичній єдності, оскільки методика, як правило, розкриває особливості організації та здійснення навчального процесу, а технологія являє собою певну послідовність дій, операцій і процедур, які модернізують професійну діяльність учителя, забезпечують підвищення якості й доступності педагогічного процесу та орієнтують на гарантоване досягнення певної навчальної мети.

Уживання терміна “загальнонавчальні технології” у вітчизняній педагогічній науці практично відсутнє, оскільки немає фундаментальних досліджень, де розглядаються теоретичні основи та системно розкриваються структурні компоненти цього утворення. У практичному досвіді вчителів початкової школи термін “загальнонавчальна технологія” або не сприймається, або зводиться до методики викладання окремих предметів. Це пояснюється недостатньою ефективністю існуючих методів професійної підготовки, що вимагає переходу на продуктивні технології навчання, які дозволяють інтенсивно розвивати професійні компетенції студентів як основи їх конкурентоздатності.

На сучасному етапі подальший розвиток професійної освіти передбачає оновлення процесу навчання в педагогічних ВНЗ на основі впровадження компетентнісного підходу, який забезпечує оволодіння майбутніми фахівцями необхідним потенціалом до практичної діяльності в початковій школі. Уміння застосовувати знання та вирішувати проблеми, які виникають у різних професійних ситуаціях під час нашого експериментального навчання спрямовувалися на ознайомлення студентів з предметними і загальнонавчальними технологіями, оскільки їх

застосування забезпечувало формування повноцінної навчальної діяльності молодших школярів та дозволяло досягати обов'язкових вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, що в свою чергу сприяло оволодінню учнями міжпредметними та предметними навчальними компетенціями.

Важливим для сучасного розуміння терміна “загальнонавчальна технологія”, з нашого погляду, є така думка: “Суб'єктом освітнього процесу є особистість, яка здатна не тільки засвоювати знання, уміння та навички, а й брати участь у перетворенні соціальної дійсності. Об'єктивний процес розвитку в освіті обумовлює зміну цінностей, що пов'язуються з переходом від “школи пам'яті” до “школи оволодіння компетенціями” з метою досягнення запланованих навчальних результатів” [2, с. 21]. Крім того, О. Савченко зазначає, що вибір перспективних освітніх технологій має передбачати зіставлення результатів інновацій не лише з впливом на здоров'я вихованців, їх навченість, розвиток, але й з мірою “вигорання” педагога, витратами його інтелектуальних і фізичних ресурсів [6, с. 13].

Підсумовуючи, зазначимо, що термін “загальнонавчальна технологія” розглядається нами як упорядкована сукупність дій педагога, послідовність яких забезпечує управління продуктивною навчально-пізнавальною діяльністю учнів з метою набуття ними міжпредметних і предметних навчальних компетенцій. Основою для формування змісту технологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи виступали методологічний, теоретичний та дидактико-методичні рівні наукового пошуку.

Методологічний концепт передбачає вибір та взаємодію фундаментальних наукових ідей і підходів до вивчення зазначеної проблеми. Основоположними є ідеї гуманізації та людиноцентризму в освіті, що визначають аксіологічний аспект нашого дослідження, утверджують самоцінність особистості, усіх суб'єктів навчального процесу, розвиток та саморозвиток їх сутнісних сил. Згідно із системним підходом ми розглядаємо систему вищої ступеневої педагогічної освіти як спеціально сконструйовану, цілісну, динамічну та керовану, де безпосередньо здійснюється технологічна підготовка майбутніх учителів початкової школи на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях у спеціально створених умовах навчання в педагогічних ВНЗ.

Реалізацію особистісно зорієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів спрямовано на формування творчих педагогів з індивідуальним стилем та активною професійною позицією, готових утілювати його основні засади в початковій школі. Пріоритетним є формування педагогічних цінностей і моральних принципів як найважливішої передумови професійної орієнтації студентів щодо усвідомлення ролі технологізації процесу навчання молодших школярів. На теоретичному рівні проаналізовано провідні теорії, ідеї, концепції, визначено дефініції, покладені в основу дослідження проблеми, наукового опису фактів і явищ, їх аналізу, синтезу й узагальнення. При цьому бралось до уваги, що на сучасному етапі актуалізується проблема технологізації професійної підготовки майбутніх фахівців, здатних

повноцінно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність. Це дає змогу студентам усвідомити необхідність самостійно вибирати засоби навчання, проектувати, моделювати педагогічні ситуації, які мають відповідати індивідуальним можливостям і потребам молодших школярів, бути ефективними з позиції особистісно зорієнтованої парадигми освіти.

У процесі технологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи реалізувалися технологічний і компетентнісний підходи. Технологічний підхід ми розуміємо як чинник модернізації професійної підготовки студентів з орієнтацією на досягнення гарантованих результатів навчання молодших школярів. Його використання спрямовується на особистісний розвиток і саморозвиток майбутніх фахівців, сприяє професійній і соціальній мобільності відповідно до сучасних вимог на ринку педагогічної праці. У контексті нашого дослідження технологічний підхід реалізується через засвоєння технологій предметного та загальнонавчального значення, що мають об'єднувальну мету, чітку процесуальну структуру, інваріантні умови й етапи їх успішного впровадження, прогнозовані результати, які підлягають кількісному та якісному оцінюванню. Компетентнісний підхід застосовується в процесі засвоєння кожним студентом знань та комплексу дій щодо безпосереднього упровадження предметних і загальнонавчальних технологій у початковій школі.

Запровадження компетентнісного підходу у зміст освіти зумовлено потребою розв'язати ряд проблем, серед яких – неспроможність майбутніх фахівців застосовувати засвоєні знання, уміння, навички, способи діяльності і ціннісні орієнтації в реальних життєвих ситуаціях, виконувати вимоги суспільства щодо оновлення знань, тобто реалізації безпосереднього навчання протягом життя. А також здатність пристосовуватися до швидкої зміни суспільно-економічних умов, адаптуватися в змінених умовах, уміти знаходити шляхи розв'язання проблем, що виникають у практичній, пізнавальній, комунікативній та інших видах діяльності. Навчальна діяльність студентів під час реалізації компетентнісного підходу в педагогічному ВНЗ має набувати практико-перетворювального дослідницького характеру, що спрямовує цей процес на співпрацю, діалогічне навчання та самовдосконалення тих, хто вчить, і тих, хто навчається. Система технологічної підготовки майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу створює умови для конкурентоздатності фахівців, що в свою чергу дозволяє їм формувати в молодших школярів міжпредметні та предметні навчальні компетенції, які визначаються Державним стандартом загальної початкової освіти.

Дидактико-методичний концепт дослідження передбачає модернізацію відповідної системи професійного навчання, що сприяє своєчасному та випереджальному реагуванню педагогічної освіти на інноваційні процеси, які відбуваються в початковій школі. Дидактико-методичний концепт дослідження полягає в ознайомленні студентів з роботою вчителя в умовах багатопредметності початкової школи, обов'язкового виконання вимог Державного стандарту загальної початкової освіти. Особлива роль при цьому відводиться упровадженню

технологічної підготовки, що реалізується на дидактико-методичному рівні як інструментальний засіб розв'язання конкретних методичних проблем. Такий підхід забезпечує інтеграцію дидактичних і методичних знань та умінь в умовах вищої ступеневої педагогічної освіти й істотно змінює характер навчальної взаємодії викладача та студентів.

Результатом модернізації дидактико-методичної системи навчання є готовність майбутніх учителів застосовувати предметні та загальнонавчальні технології в початковій школі. Ми визначаємо її як інтегровану особистісно-професійну якість, що характеризує певний рівень розвитку технологічної компетентності, взаємодія компонентів якої сприяє оволодінню студентами технологічно-проектувальними вміннями з метою організації технологічного процесу навчання в початковій школі.

Висновки. Розроблені концептуальні засади формування змісту технологічної підготовки є основою створення відповідної системи навчання і можуть успішно використовуватися викладачами під час засвоєння загальнопедагогічних та дидактико-методичних дисциплін.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. У подальших наукових пошуках плануємо розкрити практичні механізми цього процесу в педагогічних ВНЗ на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребенев И. В. Дидактика предмета и методика обучения / И. В. Гребенев // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 14–20.
2. Дахин А. Н. Образовательные технологии: сущность, классификация, эффективность / А. Н. Дахин // Школьные технологии. – 2007. – № 2. – С. 18–21.
3. Краевский В. В. Заметки на полях статьи И. В. Гребенева “Дидактика предмета и методика обучения” / В. В. Краевский, В. М. Монахов // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 26–31.
4. Коржув А. В. Научное исследование по педагогике : теория, методология, практика : уч. пособие для слушателей системы дополнительного профессионального образования преподавателей высшей школы / Коржув А. В., Попков В. А. – М. : Академический Проект; Трикста, 2008. – 287 с.
5. Постников П. Г. Соотношение дидактического, методического и технологического компонентов в профессиональном поведении учителя истории / П. Г. Постников // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 71–79.
6. Савченко О. Я. Системний підхід у визначенні і досягненні якості шкільної освіти / О. Я. Савченко // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – Вип. 17–18. – С. 10–16.
7. Саранцев Г. И. Методология предметных методик обучения / Г. И. Саранцев // Педагогика. – 2000. – № 8. – С. 45–48.